

מצותי תשמרו", לתוספת חיזוק. וכמודגש גם בלשון "ועשיתם אותם" ולא "ועשיתם את מצותי" (וכיוצא בזה). וכפי שמצינו כמה פעמים.

לפי זה יומתק כפל הלשון ברש"י "לשמור ולקיים".

בדרך ההלכה יש לומר ש"ואת מצותי תשמרו" מוסב על שמירת מצוות לא תעשה, ו"ועשיתם אותם" מוסב על קיום מצוות עשה (ראה כלי יקר). אבל בפשוטו של מקרא אין כאן אלא דבר אחד - "ועשיתם אותם", היינו "מצותי" האמורים לפני זה. וכמו בכתוב שמביא רש"י "ושמרתם לעשותם".

וראה אחרי יח, ד"ה וברש"י שם פסוק ח.

נו, ט

ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם ופניתי אליכם: מפנה מכל עסקי לשלם שכרכם. משל למה הדנר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים.

צריך ביאור:

א. על הפסוק "ונתתי פני" (אחרי יז, י) וכן על הפסוק "ואני אתן את פני" (קדושים כ, ג) פירש רש"י "פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי ועוסק בו". וקשה: (א) מדוע חוזר רש"י על פירוש זה כאן. (ב) שם אינו מעתיק בדיבור המתחיל רק את המלים "ונתתי פני", "אתן את פני", ואילו כאן מעתיק בדיבור המתחיל גם מלת "אליכם". (ג) שם כותב "ועוסק בו", וכאן - "לשלם שכרכם". (ד) כאן מוסיף משל.

(מה שרש"י כותב שם "פונה אני" וכאן מדייק "אפנה" - ראה בביאור השני לרש"י פסוק יז).

ב. "אפנה מכל עסקי" - לכאורה הי' לו לומר "משאר עסקי", שהרי ברור שבין "עסקי" הקב"ה הוא התעסקותו בתשלום שכרם של בני ישראל.

ג. "למלך ששכר פועלים" - (א) מדוע נקט משל למלך דוקא. והרי שכירת פועלים אינה דבר השייך למלך בלבד. (ב) לכאורה הי' לו לומר "ששכר עבדים" (כפי שכתב רש"י להלן פסוק יז - "משל למלך שאמר לעבדיו"). (ג) לכאורה הי' די באמרו "למלך וכו' כדאיתא בתורת כהנים", ולשם מה מביא מהמשל את שתי המלים "ששכר פועלים".

והביאור:

המלים "ופניתי אליכם" נאמרות באמצע הברכות וההבטחות שבפרשתנו. וקשה: באם תוכנן הוא "פונה אני מכל עסקי לשלם שכרכם", מקומן של מלים

אלו הוא בתחלת הפרשה, בתור הקדמה לברכות שבפרשה (או בסופן - כפי שהוא בפרשיות אחרי וקדושים שם)?

לכן הוצרך לפרש שגם כאן הכוונה ב"ופניתי אליכם" היא "אפנה מכל עסקי", כמו באחרי וקדושים; והטעם שמלים אלו נאמרו באמצע הברכות הוא, משום שהענין דומה "למלך ששכר פועלים", וכדלהלן.

דהנה, מלך זקוק לשכור פועלים ולשלם להם (אף שכל בני המדינה מצווים ועומדים הם לעשות רצונו) רק כשמדובר במלאכה ועבודה כזו שאין אזרחי המדינה חייבים לעשותה בשביל המלך או המדינה (וזהו דיוק לשון רש"י "פועלים", ולא "עבדים"). ואף כאן: בתחלת הפרשה נאמר "אם בחוקותי תלכו", ורש"י מפרש "שתהיו עמלים בתורה", דהיינו יותר מחיוב תלמוד תורה בפשטות (ראה בביאור שם), לפני משורת הדין, בדוגמת מלאכה שאין בני המדינה חייבים בה; ומוכן שעל כך מגיע שכר נוסף ומיוחד.

לפי זה מוכן מדוע נאמר "ופניתי אליכם" באמצע הברכות שבפרשה:

"עמלים בתורה" כולל גם לימוד התורה סתם (שכן בכלל מאתים מנה), וכמפורש בכתוב "ואת מצותי תשמרו", שהכוונה בזה לקיום המצוות ולימוד התורה בכלל - לא מתוך עמל מיוחד (ראה בביאור הקודם). ובהתאם לכך מגיע לישראל שני סוגי שכר, ששניהם נאמרו בפרשה על הסדר: בתחלה מודיע הכתוב את שכרה של העבודה שעל פי שורת הדין - "ונתתי גשמיכם בעתם גו"; ולאחר מכן, באמצע הפרשה, נאמר השכר הנעלה יותר - "ופניתי אליכם".

והשכר השני דוקא הוא בבחינת "ופניתי אליכם", אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם", ולא השכר הראשון, שכן גם אומות העולם מקבלים שכר מעין השכר הראשון על קיום שבע מצוות שלהם (ולמוד הלכותיהן); ורק על השכר המיוחד שעל "עמל תורה" (שאינו שייך באומות העולם) אפשר לומר "ופניתי אליכם", אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם".

(ואף שמלת "פועלים" (לשון רבים) פירושה אומות העולם (כמוכן מהמשך המשל: "משל למלך ששכר פועלים הרבה (= אומות העולם) והי' שם פועל אחד (= ישראל) ועשה עמו מלאכה ימים הרבה", וכשהגיע זמנם לקבל שכרם, משלם המלך תחלה לפועלים הרבים ואחר כך הוא מתפנה לשלם את שכרו של הפועל המיוחד), שמזה משמע שגם באומות העולם ישנה העבודה של לפני משורת הדין והשכר על כך - זהו משום שגם באומות העולם ישנם חסידי אומות העולם, העושים לפני משורת הדין. אך גם עבודתם זו (והשכר שמקבלים עבורה) אינה בערך כלל לעמל תורה של ישראל (והשכר שעל זה). וזהו דיוק לשון רש"י "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" - הקב"ה פונה לסוג אחר של שכר, השונה אפילו מה"עסק" של תשלום שכר לחסידי אומות העולם).

לפי זה מובן מה שמעתיק בדיבור המתחיל גם מלת "אליכם", מה שאין כן באחרי וקדושים שם אינו מעתיק אלא "ונתתי פני", אתן את פני". וזאת - משני טעמים:

א. שם מתכוין בעיקר לפרש מלת "פני", שאינה מלשון פנים אלא מלשון פנאי ("פנאי שלי"), ואילו כאן, שנאמר "ופניתי אליכם", אין צורך לפרש מלה זו, כי פירושה מובן מאליו (אפנה אליכם).

ב. לאידך: כאן מודגש "ופניתי אליכם - לשלם שכרכם", שהוא פני' ושכר מיוחד לישראל לעומת אומות העולם (כנ"ל), ואילו שם עיקר ההדגשה הוא שהקב"ה "פונה מכל עסקי" של הכלל וכו' ועוסק בהענשת היחיד.

ורש"י מדייק "לשלם שכרכם", ולא "ועוסק בכם" (כבאחרי וקדושים), שכן גם לפני הפסוק שלנו מדובר כיצד הקב"ה עוסק בישראל, ואם כן אין לומר "ועוסק בכם", שמשמעו שזהו חידוש בפסוק שלנו דוקא (מה שאין כן באחרי וקדושים).

יינה של תורה

אוצר החכמה

"עסק" מורה על כך שהאדם עסוק בדבר אחר, לא כפי שהוא לעצמו, היינו שזוהי ירידה לגבי עצם מהותו. וכן למעלה, כביכול, ב"עסקיו" של הקב"ה: הקב"ה עצמו אינו כלל בגדר המשכה וגילוי, ולכן נקראו כל ההמשכות שנשפעות ממנו יתברך בשם "עסקי", כי מקורם באור אלוקי שבבחינת המשכה וירידה.

לפי זה יש לפרש את המובן הפנימי של "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם": כשיהודי עובד את בוראו על דרך הרגיל, היינו בכחות הגלויים שלו, בחיצוניות הנפש, אזי גם השכר הוא בבחינת גילוי אור אלוקי בלבד - "עסקי" של הקב"ה. ואילו כשהעבודה היא בבחינת עמל תורה, לפנים משורת הדין (ראה לעיל), היינו שהאדם מושקע כל כולו בעבודת ה' בפנימיות נפשו, אזי גם הקב"ה פונה אליו כביכול בפנימיותו ועצמותו (שלמעלה מבחינת אור ו"גילויים") - "ופניתי אליכם", "אפנה מכל עסקי".

שם: אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדנר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים

בתורת כהנים נאמר "היו ישראל בעולם הזה מבקשים כו' אבל אתם, חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם", היינו שישראל יקבלו שכר רוחני לעולם הבא (ראה מפרשי התורת כהנים - קרבן אהרן, מלבי"ם, ועוד). אבל אין לפרש כן ברש"י, שהרי בפשוטו של מקרא מפורש בכתוב זה (וכן בכתובים שלפני ולאחרי זה)

שכר גשמי (אף שאחר כך (פסוקים יא-יב וברש"י) נאמר גם שכר רוחני). ועל כרחק שגם שכר גשמי הוא תמורת העבודה. אלא שבתמורת העבודה גופא יש שני סוגים: שכר גשמי בעולם הזה (שהוא השכר המפורש בתורה), והשכר הרוחני בגן עדן ובעולם הבא. ולהעיר מרש"י ואתחנן ג, כו: "רב לך, הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון".

והפריתי אתכם: נפרי' ורני'.

והרביתי אתכם: נקומה זקופה.

צריך ביאור:

א. כיצד מפרש ש"והפריתי" כולל גם רבי', והרי בפרשת בראשית (א, כב) פירש ש"פרו" היינו "אחד מוליד אחד ולא יותר", ו"רבו" פירושו "אחד מוליד הרבה".

(בשפתי חכמים מתרץ שהדיוק הוא ממה שנאמר "והפריתי אתכם והרביתי אתכם", "דמשמע שני ענינים הם". וקשה: בפרשת לך (יז, כ) נאמר "והפריתי אותו והרביתי אותו" ורש"י לא פירש שם מאומה. ומה שמתרץ השפתי חכמים "מלת אותו מיעוט הוא, אותו [ישמעאל] אברך בברכת פרי' ורבי' ולא בני קטורה כו'" - הרי ברש"י שם לא נזכר כלל מיעוט זה).

והביאור:

מכיון ש"ופניתי אליכם" מדבר בשכר מיוחד של ישראל (ראה ביאור הקודם), אין לפרש "והפריתי" פרי', ו"הרביתי" - רבי', שכן ברכה זו נאמרה גם באומות העולם. לכן מפרש שתוכנה של מלת "והפריתי" לבדה הוא - "בפרי' ורבי'". כלומר: לא זו בלבד שמלה זו כוללת הן פרי' (אחד מוליד אחד) והן רבי' (אחד מוליד הרבה), אלא ה"פרי'" עצמה היא בבחינת "רבי'" (וזוהי הברכה המיוחדת לישראל).

פירוש:

ה"פרי'" גם באומות העולם (ובדרך הטבע) היא ש"אחד מוליד אחד", אבל אין הכרח שהנולד יוליד - יתכן שיהי' עקר. ואילו ברכת "והפריתי" האמורה בישראל תוכנה שה"אחד" הנולד הוא בבחינת ריבוי ("רבי'"), שכן לנולד הזה יהיו בנים ובני בנים עד סוף כל הדורות. ובדוגמת מה שכתוב (יהושע כד, ג) "וארבה את זרעו ואתן לו (בן יחיד) את יצחק", כי מיצחק יצא אחר כך ריבוי עצום של בנים ובני בנים.

ומכיון ש"הפריתי" כולל גם "רבי'" (ריבוי בכמות), על כרחק ש"הרביתי" מוסיף ריבוי באיכות, שגם ריבוי זה קשור ל"ופניתי אליכם". לכן מפרש "בקומה

זקופה", כלומר: לא זו בלבד שתתקיים ההבטחה "ורב יעבוד צעיר" (תולדות כה, כג), אלא יותר מזה - מצד "ופניתי אליכם" יהי ה"צעיר" ל"רב" ("בקומה זקופה") - "והרכייתי".

כו, יז

ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם

ונתתי פני: פונה אני מכל עסקי להרע לכם.

צריך ביאור: מה מחדש רש"י, והרי כבר פירש כן בפרשת אחרי (יז, ז) ובפרשת קדושים (כ, ג).

והביאור:

לרש"י הוקשה - מדוע נאמר "ונתתי פני בכם" כאן, לא אחרי כמה פסוקים של קללה, ולא לפני התחלת הקללות?

(וגם אינו מקדים "ואם עד אלה גו", כבכתוב הבא ובכמה פסוקים בהמשך התוכחה).

לכן מפרש שזוהי פני מיוחדת "להרע לכם", כי נוסף על הקללות שבפסוק הקודם שבאים (בעיקר) מצד "אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה" (ראה רש"י שם), הוא "פונה מכל עסקי להרע לכם" שלא על דרך הרגיל, מצד "אם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם גו" (ראה רש"י שם), שהם עבירות שלא על דרך הרגיל.

(מה שרש"י מדייק כאן "פונה אני", בניגוד לסגנונו לעיל (פסוק ט) "אפנה" - ראה ביאור הבא).

ונתתי פני בכם: כמו שנאמר בטובה (פסוק ט) ופניתי אליכם, כך נאמר ברעה ונתתי פני. משל משלו למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה.

צריך ביאור:

א. מדוע מעתיק בדיבור המתחיל גם מלת "בכם" (דלא ככפירושו לעיל שמעתיק רק את המלים "ונתתי פני").

ב. רש"י מביא ענין זה מ"אגדת תורת כהנים בפרשה זו", ומדוע לא הביאו לעיל, בפשוטו של מקרא.

ג. מה מיתוסף בדברי התורה כהנים לגבי מה שכבר כתב רש"י לעיל על "ונתתי פני".

והביאור:

"ופניתי אליכם" לטובה ("לשלם שכרכם") הוא ענין מיוחד ומופלא לגבי השכר שלפני זה (ראה בביאור שם), שכתוצאה מזה (ה"ופניתי") באו כל פרטי השכר הנאמרים בהמשך, עד "ואולך אתכם קוממיות". ואילו "ונתתי פני" לרעה אינו רעה מופלאה ביותר, כדמוכח מכך שבפסוקים הבאים מוסיף הכתוב (הרכה) בהחטאים ובהקללות (וככפסוק הבא: "ויספתי גוי' שבע על חטאתיכם"), אלא שהוא מופלא לגבי הקללות שקדמו לו בלבד. ולכן מובן שאין לומר בפשוטו של מקרא על "ונתתי פני, שהוא "כמו שנאמר בטובה".

וזו עצמה הסיבה לכך שכאן לא נאמר "ופניתי אליכם", כמו שנאמר בטובה. (ואולי יש לומר שלכן מדייק לכתוב כאן "פונה אני", לשון הווה (רגע אחד); ואילו בשכר הוא אומר "אפנה", לשון עתיד (דבר ההווה תמיד - ראה רש"י בשלח טו, א)).

ורש"י מעתיק בדיבור המתחיל גם מלת "בכם", שכן גם "בטובה" העתיק מלת "אליכם" (וראה בביאור שם טעם הדבר).

ונגפתם לפני אויביכם: ... ונעלי דנזיכון מקיפין אחכם מנחון.

ורדו בכם שונאיכם: ... הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם

אויב - היינו בעל שנאה גלוי' וחיצונית, המתבטאת בעשי' בפועל. מכיון שכן, יתכן שהשנאה נועדה רק לשמור על עצמו - שהשני לא יזיק לו. לכן מסתפק ה"אויב" בכך ש"מקיפין אתכם מבחון". שונא - היינו מי ששנאתו חקוקה עמוק בלב, וכתוצאה מכך הוא אינו מפסיק לחרוש מזימות; ולכן גם "מחפשים אחר המטמוניות שלכם".

וראה בביאור לרש"י בהעלותך י, לה.

כו, כב

והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתתה את בהמתכם והמעיתה אתכם ונשמו דרכיכם

והשלחת: לשון גירוי

בשפתי חכמים מפרש "דאין שייך לשון שליחות אלא כבר דעת". אבל פירושו צריך עיון גדול, שהרי מקרא מלא דבר הכתוב "וישלח את העורב" (נח ח, ז), "ושלח את בעירו" (משפטים כב, ד) "משלחי רגל השור והחמור" (ישעי' לב, כ).

אלא ההכרח לפרש ש"והשלחתי" אינו לשון שליחות הוא בשתים: